

Tuokiokuvia

Oli talvinen pakkasilta. Kotini keittiön oveen kolkutettiin, ja sisään työntyi kaksi nuorenpuoleista miestä. He kantoivat yhdessä isohkoa pärekoria, jossa oli peltisiä kakkuvuokia, litranmittoja, maitohinkkejä ja paistosvuokia.

Tervehdittyään he tiedustivat, voisivatko esitellä näitä tavaroita. Vähäeleisesti he istahtivat sitten penkin päähän ja aloittivat myyntityönsä. Näki kaikesta, etteivät he olleet ensimmäistä kertaa asiakkaiden edessä. Ehkäpä miesten hillitty käytös aiheutti sen, että talonväki valikoi yhden kappaleen jokaista lajia.

Kysyttäessä mistä kaukaa ja minne matka saatiin kuulla se tavallinen 30-luvun alun tarina. Miehet olivat lähteneet Viipurista, jossa olivat viikkokausia turhaan hakeneet työtä. Sitten joku oli neuvonut heille tällaista kotimyyntiä. Oli sanottu, että varsinkin maaseudulla ostettaisiin talouksesineitä. Ja olihan se kauppa käynyt, muutama lantti aina saatu taskun pohjalle.

Keskustelun aikana äiti oli leikannut viipaleita yli leivän ja asetellut paistettua lihaa astiaan, kantanut pöydälle perunakulhon ja juotavaa sekä kehottanut aterialle. Miehillä oli varmaankin kova nälkä, vaikka eivät sitä mitenkään ilmaisseet. Toinen — puheliaampi — kertoi elämäntarinaansa, liekö kaikki ollut totta! He vakuuttivat, että ottaisivat mitä työtä tahansa, kunhan vain saisivat. Sillä kertaa meidänkään taloudessamme ei tarvittu apua edes polttopuiden sahausessa tai pienimisessä. Kohteliaasti he sitten kiittivät ja lähtivät yön selkään. Arvoitukseksi jäi, mihin he päänsä kallistivat.

Tällaista tapahtui lähes viikoittain, varsinkin talvella. Työn arvo ja merkitys alkoivat valjeta kodin turvassa kasvavalle, jolla sentään oli kaikkea riittävästi ympärillään.

Liisa Merenkylän (Tervonen) kotitalo Putoriassa keväällä 1943.

Leppäsen mummo asusti pikkuruisessa mökissä Tuulaskosken rantamalla. Hän oli oikea iskelmien ihannoima herttainen harmajapä. En muista hänen etunimeään, meillä näet puhuttiin aina vain Leppäsen mummosta. Mutta hänen ystävälliset hymyryppynsä silmäkulmissa kyllä muistan ja erikoisesti häneltä saamani lahjan.

Mummolla oli käytössään tummunut yhden litran maitokannu — hinkki — suora kuin sylinteri, kansi ja kömpelö sankka täydensivät sen tasapaksua muotoa. Juuri tämä kannu kiinnosti ja houkutti minua. Leppäsen mummo olisi antanut sen minulle ilmaiseksi, mutta äitini ehdotti vaihtokauppaa. Niin tehtiin, ja mummo sai uusmuotoillun ja kiiltävän pläkkikannun, kaksilitraisen ja oli tyytyväinen. Vaan monin verroin iloisempi olin minä, joka sain siitä lähtien marjamatkoilleni kätevästä poiminta-astian. Niin voi vaatimatonkin esine olla lapselle mieluinen ja käteen käyvä.

* * * * *

Tervosen lapsijoukolla oli vuosisadan alkukymmenillä tapana iltaisin Majasaaren tuvan pöydän ympärille kokoontuneena valmistaa ja syödä ns. penkkivelliä. Lautaselle pantiin kauraryynejä, päälle siroteltiin sokeria ja lopuksi lirutettiin maitoa. Sekoitettiin kevyesti ja syötiin hyvällä halulla. Toisella herkkuruualla oli hauska nimi "Marja per murssi". Siihen tarvittiin kuivuneita leivänpalasia, erikoisesti kannikoita, jotka ladottiin voideltuun tulenkestävään saviruukkuun kerroksittain puolukkahillon ja sokerin kanssa. Muutama voinokare vielä pinnalle ja uuniin paistumaan joksikin aikaa. Syötiin maidon kera ja maistui.

Äitini paistoi kesäisin kollamoita, kun kaalinpäät alkoivat valmistua kasvimaalla. Hän latoi uunipellille yksittäisiä isoja kaalinlehtiä, joiden päälle tasoitteli lusikallista taikinaa. Sen hän oli sekoittanut piimästä ja karkeista ohrajuhoista sekä maustanut suolalla. Uunin piti olla äkkikuuma. Kaalinlehdet hän irrotti heti uunista ottamisen jälkeen. Näin jäivät lehtisuonien kuviot kauneiksi koristeiksi kollamoiden pintaan.

* * * * *

Räisälässä toimi 1930-luvun alkupuolella kättilönä Maija Louhelainen, tuttavallisesti vain Maiju-täti. Hän oli äitini hengenheimolainen, joka poikkesi usein ohikulkiessaan keskustelemaan ammatti-asioista. Reipasotteisena ja railakassanaaisena Maiju-täti hoiteli kierroillaan kuulemma taitavasti räisäläisten lapsipolitiikkaa.

Olleessani kansakoulun kolmannella luokalla opettelun uskontoläksynä ollutta kuudetta käskyä. Siinä on muuan sana, joka oudoksuttaa varsinkin pientä lukijaa. Niinpä ryntäsin konttorikammarin — isäni työhuoneeseen — jossa äiti asetteli sytykkeitä uuniin. Kysyä töksäytin: — Äit hei, mitä on "älä tee huorin"? Siinäpä sanavalmis äitimuori taisi joutua hetkeksi hämilliseen tilanteeseen, jonka laukaisi oven käynti. Maiju-täti pyyhälsi sisään. Osoitin oitis kysymykseni hänellekin. Hätkähtämättä ja heti tämä antoi tiedonhaluani tyydyttäneen vastauksen: — No, eihä tää oo muuta kui et älä katso toise ommaa!

Sat sapienti.

* * * * *

Räisälän kunnanlääkärin virkatalon vieressä sijaitti kolmihoitopaikkainen sairastupa, pieni punainen rakennus valkeine ikkunanpielineen. Se oli sairaanhoitaja Anni Rakkolaisen työmaa. Joskus 1930-luvun alkuvuosina joutui tulirokkoon sairastunut Hannukselan Hanna-täti karanteenihoitoon. Kävimme tyttöjen kanssa häntä katsomassa, mutta emme saaneet mennä sisälle. Ikkunan kautta juttelimme elekielellä. Hoito kesti melkoisen pitkään, kun vielä ei tunnettu tehokkaita lääkkeitä. Sitten aikanaan Hanna-täti pääsi iloksemme tervehtyneenä kotiin.

* * * * *

Tunsin Räisälän kunnanlääkäri Eemeli Ketomaan jo ennen kouluikää. Eräänä jouluaaton aattona alaleukani etuhampaan takaa pyrki rauta- eli leipähampaasi esiin. Siitä paikasta puhelu Ketomaalle, joka lupasi nyhtäistä maitohampaan pois. Ilmeisesti hän teki tempun taitavasti ja nopeasti, koska en muista edes älähtäneeni. Rouva Helmi Ketomaa sairaanhoitajana "asisteerasi" miestäni ojentamalla välineitä lasiovisesta kaapista.

Koulukausina joutui lääkäri tulemaan kotiini kuuntelemaan ja koputtelemaan keuhkojeni "rahi-noita". Olin näet ollut innolla toverien kanssa hiihdon jälkeen tekemässä enkelinkuvia lumihangelle. Siitä alkoi varsin sitkeä keuhkokatarri, joka toistui peräkkäisinä talvina. Käväisi tohtori Ketomaa kirkonkylän koulussakin selkiä "syynäämässä". Siihenpä taisi silloinen kouluterveydenhoito rajoittuakin!

* * * * *

Putorian talomme aidantakaisina naapureina asuivat Paavilaisen sisarukset — Armas, Elsa ja Siiri — pienessä harmaassa mökissään. He eleivät hiljaisesti omaa, hieman eristynyttä elämäänsä. Muistan käyneeni heidän siistissä tuvassaan, jonka ikkunoilla kukkivat verenpisarat ja palsamit. Kesäisin "tytöt" kulkivat peräkkäin peltopolkua aamuin illoin venerantaan, josta soutivat lypsykännille Hussaareen. Ivaskan helluntaiseurakunnan rukoushuoneessa he istuivat uskollisesti kokousiltoina.

Olin minäkin kerran vanhempieni mukana erässä helluntailaisten kesäjuhlassa, jolloin tapahtui aikuiskaste lauttarannassa. Kastettavat astuivat vuorollaan valkoisiin pukeutuneina vyötäisiään myöten veteen kastajan luokse. Tämä otti henkilön käsivarsilleen ja upotti hänet veden alle. Erään kastesisaren pitkät vaaleat hiukset jäivät osittain veden pinnalle kuin sädekehäksi. Se oli kaunis näky!

Lauttarannassa asui räisäläisten "hovivalokuvaaja" Fabian Laukkanen. Hän oli kiinnittänyt mökin ulkoseinään kesämaiseman, taustakankaan, jonka eteen kuvattavat voivat asettua talvellakin. Fabianin valokuvauskone seisoikin korkealla kolmijalalla. Sen päälle heitettiin musta vaate, jonka pimenossa kuvaaja käsitteli levykehyskoneella. Kun kaikki oli valmista, tarttui Fabian pitkään lankalaukaisijaan, hymyili itse malliksi ja sanoi leikkisästi: — Liikkumatta sitten! NAKS. Selvän teki!

Fabian Laukkanen oli myös ahkera kalamies, vene kesäisin täynnä erilaisia pyyntivehkeitä: onkeja, haaveja, uistimia ja pitkää siimaa. Hän souteli Vuoksen ruohikkoputermissa ja samalla katseli valokuvaajan silmin maisemia. Niin tuli moni rantakallio, kivikkosalmi, saari ja kylänäkymä ikuis-tetuksi.

Vielä myöhemminkin sijoituspaikkakunnilla pidetyissä Räisälä-juhlissa nähtiin Fabian näppäilijänä. Olkapäälle oli ilmestynyt uusmallinen kameralaukku. Mutta arvokkaan kuvatalennustyönsä hän suoritti kauniissa kotipitäjässään.

Kouluvuosieni aikana toimi Räisälän kansanopiston johtajapariskuntana Väinö ja Aino Kaasalainen. Kun heidän Marjatta-tyttärensä oli syntynyt, pääsin äitini kanssa eräänä iltapäivänä rotinoille. Veimme kermatäytekekun, joka oli tilattu opiston talousvuorolaisilta. Vielä uhkeamman mansikkakakun toivat Kaasalaiset kesällä vieraanaan olleen dosentti Sulo Haltosen kanssa meille mökillemme Tervarantaan. He olivat vuorotellen kantaneet tarjotinta, jossa kakkua suojaasi suuri, alassuun asetettu pesuvati. Olipa siinä paljasjalkakävelyä pitkin lämpöistä harjupolkua.

Kanssakäyminen opiston väen parissa oli muutakin kuin kakkujen vaihtoa, vaikka sellaiset jäivätkin makeina muistiin. Kaupparamme välitti opistolle tavaraa, ja talvisin opiskelevat nuoret suorit-

tivat vihko-kynä-lanka- yms. ostoksiaan meiltä. He ehtivät pistäytyä välitunnin aikana, kun ottivat muutaman juoksuaskeleen. Oppitunnin alkamisen ilmoitti järjestäjä, joka kilisytti kaksin käsin isoa kelloa pitkin pihaa aina poikien asuntolan — Mäntylän — ovelle asti ja takaisin. Kyllä tienoo rai-kui, ja kuului se helinä meillekin saakka.

Myös opiston toverikunnan pikkujouluihin sai perheemme kutsun. Joululaulujen lämpöisen tunnelman muistan vieläkin ja erikoisesti sen nimikorttini, johon oli sievästi tekstattu Goethen runosäe: "Yllä metsäin, vuorten..."

Putorian tienhaarasta lähti vuonna 1938 maisteri Väinö Viljam Kaasalainen maanantaiaamuisin samassa linja-autossa kuin minäkin. Hänen määränpäänsä oli Helsinki ja eduskunta, kansanedustaja kun oli silloin. Vuosien kuluttua tapasimme kursseilla Mikkelin Paukkulassa, muisti vielä naapurin tytön.

* * * * *

Kansanopistolla oli menossa jokin kesäinen juhla, salin ovet auki vehmaaseen puistoon ja yleisöä viimeistä penkkiä myöten. Istuin vanhempieni kanssa etuvasemmalla, aivan lähellä pianoa. Muu ohjelma on unohtunut, mutta sen muistan, miten hentoinen ja kaunis Malmi Vilppula istahti pianotuolille ja lauloi itseään säestäen. Hänen esityksensä oli taidokasta, seurasin henkeä pidätellen. Ylimääräisenä kuulimme unkarilaisen sävelmän "Surullinen sunnuntai". Sanoista jäi mieleeni yksi ai-nut säe:

...arkussa tummassa makaan ma silloin...

Kuunnellessani vielä tätä samaa sävelmää muistan elävästi laulajattaren heleän, koulitun äänen ja epämääräisen suvisen surun, joka kosketti nuorta kuulijaa haikeudellaan.

* * * * *

Kun kansakoulussa opetettiin nuottien tuntemusta, heräsi mielenkiintoni musiikkiin. Siksipä vanhempani toimittivat minut soitto-oppilaaksi Martta Marilalle, joka oli silloisen Räisälän suoje-luskunnan paikallispäällikkö Arvi Marilan rouva. He asuivat Vartiosuojan yläkerrassa, jonne aske-leeni suuntautuivat koulutuntien jälkeen muutamana talvena.

Martta Marila oli käynyt Viipurin Musiikkiopistoa ja saanut pätevää ohjausta pianonsoitossa. Hänen taitoaan tarvittiin Räisälässä monen monta kertaa eri tilaisuuksissa, ja aina hän antoi auliisti apuaan. Koska kotonani ei ollut soittokonetta, sain käydä ilmaiseksi harjoittelemassa Marilan pia-nolla kahdesti viikossa. Kolmas kerta oli varsinainen soitto-tunti, jonka muodolliseksi palkkioksi ystävällinen opettajani määräsi vain silloisen 5-markkasen. Martta Marila ohjasi tarkasti, että kyy-närpään kulma pysyi soiton aikana oikealla tasolla. Hän korotti lyhytkasvuisen harjoittelijan istuinta tyynyn avulla ja seurasi jatkuvasti ranteiden ja sormien liikkeitä "klaviatuurilla". Hän oli vaativa mutta ystävällinen, ja siksi yritin parastani. Joululoman aikana sai perheemme vierailukutsun Mari-laan. Silloin esiintyivät opettaja ja oppilas yhdessä. Se oli eräänlainen näytesoitto.

Kun näin sain hyvän alkeisopin, innostuin jatkamaan soittoharjoitteluani. Siitä on ollut sekä hyö-tyä että iloa. Vuosien mittaan seurasin pitäjänlehdestämme Räisäläisestä sekä valtakunnallisesta Karjalasta, että Martta Marila ikävuosistaan ja sairauksistaan huolimatta jaksoi järjestää uudella paikkakunnallaan Kokemäellä kirkkokonsertin (Raita Karpo) ja kamarikonsertin (Heimo Haitto-trio). Mutta ennen kaikkea hän itsekin esiintyi räisäläisten tilaisuuksissa soiton taitajana.

* * * * *

Toisena opiskeluvuoteni (1949) Jyväskylän Kasvatusopillisessa Korkeakoulussa musiikin sijaisopettajana oli Matti Juvonen. Musiikkiluokassa oli keväällä menossa kuorostemmojen henkilökohtainen koekuuntelu. Yhtäkkiä lehtori Juvonen kysäisi kotipitäjäni nimeä. Kuultuaan Räisälästä hän innostuneena tiedusteli isääni. Sitten seurasi nostalginen muisteluhetki: Matti Juvonen oli ollut aikoinaan opettajana Räisälän Makkolan koulussa. Hän oli osallistunut isäni kanssa Antrean taiteiluihin. Hän kertoi, miten vaivalloista oli liikkua suksilla tiheässä metsämaastossa ja kuinka kuularuiskujen luodit iskivät kaarnanpaloja puiden rungoista. Lopuksi hän totesi: — Räisälän nuoriso oli isänmaallista ja musikaalista!

Sitten jatkui laulurenttini Boreniuksen "Muiston" sävelin.

* * * * *

Kansiossani olen säilyttänyt erilaisia jäsenkortteja, lupia ja suoritustodistuksia. Yksi vanhimmista on Räisälän Lotta-Svärdin tyttöosaston jäsenkortti. Olen liittynyt kirkonkylän osastoon 10.11.1937 numerolla 20. Muistelen, että itse hankimme puvut ja isot lotat kustansivat merkit. Ainakin kerran muodostimme lottien avoneliön yhden sivun vuoden 1918 sankaripatsaan edustalla. Tilaisuus oli juhlallinen: Räisälän torvisoittokunta kajautti marssin ja hymnin, joku suojeluskunnan päälliköistä piti puheen isänmaalle. Pikkulottien "kultaisissa sanoissa" oli monta oivallista elämänohjetta:

- Huomaa luonnon kauneudessa Luojan suuruus.
- Kunnioita mennyttä ja usko tulevaisuuteen.
- Älä lannistu vaikeuksissa.

* * * * *

Eräänä suvisena sunnuntaina perheemme lähti soutuena Räisälän Timoskaan. Siellä oli vanha ortodoksinen hautausmaa, johon äidinäitini Katri Klemetti (Klemantjev) oli haudattu. Ainoa muistikuva nelivuotiaalle Helmi-tyttärelle oli jäänyt lehtipuita kasvavasta niemestä, jota ympäröi voimakas virta.

Sitä paikkaa siis etsimme. Oli noustava maihin ja kyseltävä rantataloista. Viimein osuimme perille. Mutta löysimme vain nurmettuneita kumpuja ja jonkin ammoon lahonneen ristin jäännöksiä. Äitini kävi lähitalossa ja tapasi haudankaivajana toimineen henkilön. Minkäänlaisia karttoja ei hautausmaasta ollut eikä vanha mies jaksanut muistaa nimiä. Kuitenkin sen verran selvisi, että unnunkoskelaisia vainajia olisi aikoinaan haudattu "aidan puoleiseen" osaan.

Niinpä sitten äitini ratkaisi paikan: maatuneen aidan vieressä oli koivu ja sen alla pieni kumpu. Siihen hän asetti tuomansa kukkakimpun. Silloin oksalle pyrähti lintu visertämään. Sen laulu helisi kauan hiljaisella rannalla.

* * * * *

Toukokuun viimeisenä päivänä kokoontuivat Räisälän kansakoululaiset opettajineen kirkkoon. Muut kuljetettiin paikalle autoilla, meillä kirkonkyläläisillä oli lyhyt kävelymatka.

Oppilasjoukot kopisivat ja yskähtelivät viileässä kirkkosalissa. Alttarille oli tuotu kukkia maljakoihin — oltiinhan kesän kynnyksellä. Sitten urkuparvella kolahti ja pitkä kanttori huojautti istuimelle. Kohta alkoi soitto, ja koulussa ulkoa opeteltu suvivirsi raikui temppelissä.

Koululainen yritti kuunnella saaman sanomaa. Joskus katse kiintyi alttaritaulun lempeään aiheeseen "Jeesus siunaa lapsia". Pylväiden mosaiikkipintojen sanat ARMO ja RAUHA tuntuivat juhla-vilta ja painuivat mieleen. Vilkaistu opettajaan, virsitauluun ja lehterille, jossa istui uteliaita alaskurkistelijoita.

Punaruskeat penkit taisivat olla liian korkeita senkertaisille sanankuulijoille. Virsikirjaa aseteltiin laulamisen jälkeen tarkasti ja moneen kertaan paikoilleen. Aina joku pudottaa kopautti sen lattialle, ja opettajan pää kääntyi. Välillä sentään sai nousta seisomaan ja silloin voi katsella vapaammin ympärilleen. Jonakin tällaisena hetkenä syntyi voimakas oivallus: miten kaunis onkaan tämä kotikirkkomme.

Kattoholvit kaartuivat huimaavina korkeuteen.

Urkujen humina toi kevyen kesämielen:

Taas linnut laulujansa
visertää kauniisti,
myös eikö Herran kansa
Luojaan kiittäisi!

Liisa Merenkylä (Tervonen)